

RAJ DUŠE NIKOLE DEŠIĆA IZ 1560. GODINE

Nikola Dešić, RAJ DUŠE

/faksimilni pretisak izdanja iz 1560./ Dodatak: *Raj duše s motrišta našega vremena*, Franjevački samostan Trsat, Grad Rijeka, Naklada Benja, Rijeka 1995.

U ljeto 1995. godine jedno je vrijedno izdanje ugledalo svjetlo dana - faksimilni pretisak *Raja duše* Nikole Dešića iz 1560. godine. Riječkoj je kulturnoj javnosti predstavljen u kolovozu u Trsat-skome svetištu, a svojom iznimnom vrijednošću zaslužio je i posebno predstavljanje u Puli u okviru Prvoga hrvatskoga slavističkog kongresa. Izdavači *Franjevački samostan Trsat* i *Grad Rijeka*, izvršni izdavači *Naklada Benja* i *Knjiga iz Rijeke*, te tiskara *Kratiz* iz Zagreba upustili su se u veliki projekt čiji su rezultat pretisak hrvatskoga molitvenika staroga više od četiri stoljeća i dodatak: *Raj duše s motrišta našega vremena*, na kojemu su surađivali akademici Milan Muguš i Josip Vončina, te dr. fra Franjo Emanuel Hoško. Svaki pretisak starih djela ima za nas u današnje vrijeme veliko značenje, ali sudbina ove knjige zavrjeđuje da joj se posebno posvetimo, a njezino ponovno objavljivanje smatramo iznimno važnim.

Kada je u Franjevačkoj knjižnici na Trsatu 1967. godine Šime Jurić pronašao latinički molitvenik *Raj duše*, a o tome širu javnost izvijestio Milan Ratković, nije se radilo o prvoj vijesti. Naime, u Beču je 1661. godine tiskano djelo Baltazara Milovca *Dvoji dušni kinc*, u čije-

mu se predgovoru spominje da je 1560. godine Ana Katarina Zrinska dala "štampati molitvene knjižice". Milovčeva neprecizna formulacija uzrokovala je u naše vrijeme brojne nejasnoće, od kojih je najveću zabunu stvarala pretpostavka da se možda radi o dvama, a ne o jednom molitveniku. Sljedeća je vijest bilo otkriće prijepisa bosanicom iz 1567. godine, a koji je pronađen u fojničkom franjevačkom samostanu, o čemu je Frano Jukić izvijestio godine 1842. u *Danici ilirskoj*. Ivan Kukuljević Sakcinski 1860. godine u svojoj *Bibliografiji hrvatskoj* navodi kratak podatak: "*Dešić Nikola. Raj duše. Padova. Gratoso Peschacinus 1560. 12. list. 261.*" Ne bilježi gdje se knjiga nalazi, pa joj se uskoro gubi svaki trag. Stoga je nalaz u Trsatškome svetištu 1967. godine velik događaj za hrvatsku kulturnu povijest, koji intrigira stručnjake za povijest hrvatskoga jezika, pa već sljedeće, 1968. godine rezultira sustavnom filološkom studijom iz pera Josipa Vončine.

Da bi molitvenik bio dostupniji zainteresiranim stručnjacima, a da se istovremeno ne uništi jedini, unikatni primjerak, učinjeno je ono što je tadašnja tehnika omogućavala - mikrofilm. Ali, čudna igra gubljenja i nalaženja na žalost se nast-

vlja. Kada je autorica ovoga prikaza 1992. godine htjela konzultirati mikrofilmiran **Raj duše** u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, o postojanju mikrofilma jedini je podatak bila bilješka u Vončininu tekstu. Ne samo da nije bilo mikrofilma, nego je nestao i kataložni listić, znak da je knjižnica taj snimak trebala imati. Sretan rasplet ove, pomalo kriminalističke priče, ponudila je suvremena tiskarska tehnologija - pretisak izvornika.

O zamršenoj sudbini ove vrijedne knjige saznajemo iz filološkoga uvoda u pretisak, koji su njegovi autori Milan Moguš i Josip Vončina naslovlili *O molitveniku Raj duše Nikole Dešića*. Osim toga autori govore o sadržaju molitvenika, njegovu kulturnopovijesnom značenju, vrelima, jeziku i pismu.

Naslov je molitvenika *Hortulus animae*, iza kojega u zagradi hrvatski piše: "što je reći Raj duše". To je molitvenik koji sadrži mnoge elemente brevijara, ali nije pravi brevijar zato "što se iz mnogih tekstova razabire da se radi o molitvama koje su bile pisane za žene" (zapisi kao npr. "meni grišnic"), čak ponegdje konkretno za Katarinu Zrinsku, suprugu Nikole Zrinskoga ("*nedostojnu službenicu tvoju Kat.*"). Izvornik je molitvenika latinski a prevoditelj je bio ispovjednik Katarine Zrinske Nikola Dešić. Nakon što je iz raznih latinskih izvora složio molitvenik i preveo ga na hrvatski, Dešić je predao knjižicu Perkačinovoj oficini u Padovi, gdje je Katarininim troškom i potporom tiskana 1560. godine.

Autori dalje detaljno opisuju molitvenik, od kalendara i sadržaja, preko dije-

lova evanđelja, molitava, psalama i latinija, do posljednje, 537. stranice, gdje čitamo Dešićevo ime i godinu tiskanja. Iz strukture knjižice vidimo da "slijedi najvećim dijelom unutarnju logiku časoslova".

Jezikoslovnu analizu **Raja duše** autori započinju prikazom latiničkoga grafijskog sustava, za koji ustvrđuju da ujedinjuje elemente dvaju grafijskih tipova: južnoga (uz oslonac na talijansku praksu) i sjevernoga (prema mađarskoj prilagodbi latinice). I nije samo na ovoj razini omogućen općehrvatski susret pisane tradicije. Naime, književnojezična koncepcija **Raja duše** označuje se u stručnoj kroatističkoj literaturi kao hibridni književnojezični tip. Riječ je o književnom jeziku kojemu je osnovica interdijalekt što se izgradio na tlu kontakta različitih govora u pokupskome kraju, neka vrsta iznaddijalekatske mješavine, dok je značajka naslojavanja pismeno tradirana književnojezična predaja. Za razliku od ranijih glagoljskih knjiga ovaj je molitvenik pisan "jezikom obnovljenih (osobito leksičkih) osobina". Susreli su se čakavski jug i kajkavski sjever, vidljiva je i štokavska sastavnica, te vrlo složeno naslojavanje, u kojemu je najznačajniji udio dao tradicionalan, crkvenoslavenski književni jezik. Na leksičkoj se, pak, razini susreću i elementi koji su obilježili renesansno pjesništvo i npr. hungarizmi, svojstveniji kajkavskoj književnosti 17. stoljeća. Preplitanje jezičnih sastavnica moguće je vidjeti na svim razinama, pa čak i u jednoj riječi. Najbolji je primjer glagolski pridjev radni vazeo, u kojoj se susreću čakavske i štokavske fonološke

značajke. U stilističkoj su analizi izdvojeni brojni kontaktni i distantni sinonimi.

Autori su dodatka obavili velik i vrijedan posao. Ipak, ne misle da je sve učinjeno i rečeno. Kroatiste još čeka mnogo posla. Valja načiniti transkripciju teksta koja će pomoći u istraživanju. Također treba preispitati ocjene o ulozi naših protestantskih pisaca u razvoju književnoga jezika, posebno jezika vjerske literature.

Iza filološke studije slijedi predgovor vrsnoga poznavatelja hrvatske molitveničke literature i mariologa Franje Emanuela Hoška *Dešićev Raj duše: prvo tiskano latiničko djelo hrvatske pučke teologije*. Autor u svome tekstu upozorava na važnost *Raja duše* u razvoju hrvatske teološke literature. "Raj duše je, naime, tiskan prije završetka Tridentskoga koncila (1545-1563) kojim započinje katolička obnova, on po vremenu svoga pojavljivanja stoji na razmeđu kasnosrednjovjekovne i rane poslijetridentske crkvene literature na narodnome jeziku u nas, tj. književnosti baroknoga vremena." Svoje zaključke potkrjepljuje analizom sadržaja molitvenika i usporedbom s drugim djelima ove vrste. "Raj duše je po sadržaju zbornik više časoslova, od kojih je najbogatiji stranicama marijanski časoslov." Iz toga dijela izdvajamo Gospine litanije s više od stotinu zaziva, koje po sadržaju i podrijetlu nasljeđuju vene-

cijanske litanije, pa pripadaju rijetkim primjerima predlauretanskih litanija. Gospin plač i veći dio marijanskih privatnih molitava, pak, "nemaju predložaka u latiničkim i glagoljskim hrvatskim molitvenicima."

U drugome dijelu svojega predgovora autor navodi podatke o svim glagoljskim, ćiriličkim i latiničkim rukopisnim i tiskanim hrvatskim časoslovima, od prvoga zapisa iz 1375. godine u pariškome glagoljskome kodeksu sve do 18. stoljeća. Za povijest riječkoga tiska iz toga je niza najzanimljiviji *Oficij rimski* modruškoga biskupa Šimuna Kožičića. Riječ je o djelu tiskanom 1530. godine u Rijeci, gdje je u to vrijeme djelovala glagoljska tiskara, koja je izdala šest vrijednih glagoljskih knjiga.

Franjo Emanuel Hoško sažima svoju analizu: *Raj duše* je "posljednji u nizu srednjovjekovnih molitvenika i prvi u nizu molitvenika katoličke obnove; više je vezan uz one koji mu prethode, a onima koji ga slijede služi kao polazište i uzor".

Umjesto zaključka - riječi kojima završava filološka studija: "S otkrićem Dešićeva *Raja duše* hrvatska književna i jezična baština dobila je, dakle, prilog neprocjenjive vrijednosti".

Diana Stolac